

KORONAVİRÜSÜN TÜRKİYE TARIMINA OLASI ETKİLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Genel Değerlendirme

Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılı Aralık ayında ortaya çıkan Koronavirüs (Covid-19) salgını dört ay gibi oldukça kısa bir sürede Ülkemiz dahil tüm Dünyaya yayılmış ve nihayetinde Dünya Sağlık Örgütüncü büyük bir küresel salgına (pandemiye) dönüştüğü resmen açıklanmıştır. Bugün itibarıyla Dünyada salgının yayılmadığı ülke neredeyse kalmamıştır. Daha önceki yıllarda ortaya çıkan ancak çok daha küçük alanlarda etkili olan SARS, MERS, Kuş Gribi, EBOLA gibi viral epidemilere oranla Dünyamız daha derinden etkilenmiştir.

Dünyanın en gelişmiş ve en büyük ekonomilerine sahip ülkeler dahi Pandemi ile başa çıkmakta zorlanmaktadır. Bu süreçte alınan tedbirler dolayısı ile Ülkelerin ekonomileri çok büyük zararlar görmüş, sağlık sistemleri çökme noktasına gelmiştir. Ulusal ve uluslararası tüm sorunları bir kenara bırakan ülkeler topyekûn salgınla mücadeleye başlamıştır. Ülkeler arası anlaşmazlıklar bir kenara bırakılmış, süper güç olan Amerika'ya ilk yardım malzemesi kadim düşmanı Rusya'dan ve yeni hasmı Çin'den ulaşmış, İtalya ve İspanya'ya ilk yardım birlik dostları (AB) yerine Çin ve Türkiye'den gönderilmiştir. Maskenin bile karaborsaya düştüğü 21. yüzyılda, devletlerin gemi korsanlığı yaptığına, tıbbi malzeme yetersizliği nedeni ile büyük ekonomilere sahip ülkelerin, başka ülkelere ait malzemeleri gasp ettiğine şahit olunmaktadır. Bu günlerde yaşanan bu olaylar tarih sahnesinde çağ bitirip çağ başlatacak gelişmeler olup, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını göstermektedir. Salgın sonrası oluşacak yeni dönemde, gıda güvencesini sağlayan hatta tarımsal üretimde kendi kendine yeten yani "Gıda Egemenliği"ni sağlayan ülkeler süper güç devletler olarak anılacaktır.

Ülkemizde durum

Ülkemizde de ilk olarak 2020 yılı Mart ayında koronavirüsün yurt dışı temaslı bir ailede görülmesi ile başlayan bu salgın bir anda ülke gündemini tamamıyla değiştirmiştir. Sürecin en başından itibaren yurt dışı temaslı grupların karantinaya alınması, yurt dışı uçuş yasağı, evde kalma, esnek mesai, toplu taşımanın sınırlandırılması, toplu tüketim yerleri ile eğlence mekânlarının kapatılması, ibadethanelerin ve toplu ibadetlerin yasaklanması, belirli yaş gruplarındaki insanların sokağa çıkmalarının yasaklanması (20 yaş altı ve 65 yaş üstü) ve şehirler arası ulaşım sınırlandırmalar getirilmesi, yüz yüze eğitime ara verilerek web tabanlı uzaktan eğitime geçilmesi, toplu yaşam alanlarında maske takma zorunluluğu gibi tedbirler alınarak, salgının yayılmasını engellenmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. Dahası zorunlu malları üreten sektörler dışında kalan birçok sektörde faaliyetlerin tamamen ya da kısmen durdurulduğu ülkemizde tüm bu önlemler sonucu ortaya çıkacak ekonomik problemleri önlemeye yönelik olarak da ekonomik tedbirleri içeren destekleme paketi açıklanmıştır. Ayrıca Sayın Cumhurbaşkanımızın önderliğinde ulusal bütünleşme, ulusal birliktelik ve toplum ruhuna hizmet eden “BİZ BİZE YETERİZ TÜRKİYEM” yardım kampanyası başlatılmıştır. Alınan tüm bu önlemler hastalığın yayılmasının önlenmesi, can kayıplarının azaltılması ve hayatın sürdürülebilirliği açısından çok önemlidir.

Olası Riskler

Tüm bu önlemler, salgınla mücadele kapsamında bugün için büyük önem arz ederken, salgının ekonomi, sağlık, tarım, gıda, ulaşım, lojistik, eğitim ve turizm sektörleri başta olmak üzere tüm sektörler üzerinde farklı şiddette, kısa, orta ve uzun vadeli olumsuz etkileri olacağı muhakkaktır. Bu kapsamda ilgili sektörlerde oluşabilecek olumsuzluklar şimdiden ön görülmeli, olası olumsuzlukları önlemeye yönelik kısa, orta ve uzun vadeli planlar hazırlanmalı ve bu planlar doğrultusunda bir an önce çalışmalara başlanılmalıdır.

İnsanın yaşamını idame ettirebilmesi için, yeterli ve dengeli beslenmesi ve içilebilir temiz su kaynağına sahip olması gerekir. Yani insanlığın devamı için gıda ve su olmazsa olmaz iki ana etkidir. Bu sebeple tüm Dünyayı etkisi altına alan bu zorlu günlerde Tarım sektörünün ülkeler için stratejik önemi aşikardır.

Gıda güvencesini üretime dayalı yani öz kaynakları ile karşılayan ülkeler bu zorlu süreçten daha güçlü çıkarken, ürettiğinden fazlasını tüketen ve açığı ithalat ile kapatan ülkeler ise gıda konusunda dışa bağımlı hale gelecek ve kıtlık hatta açlık gibi çok büyük problemler ile karşılaşacaktır. Yaklaşık 850 milyon insanın aç uyuduğu ve her gün yaklaşık 22 bin insanın açlıktan öldüğü bir Dünya da olası bir gıda kıtlığının Koronavirüs salgınından çok daha fazla ölümlere yol açacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Tarım ve gıda sektörü, insanoğlunun hayatta kalabilmesi için yaşamsal ihtiyaçlarının karşılandığı, üretimin isteğe bağlı olarak durdurulmasının mümkün olmadığı bir sektördür. Ayrıca hastalıklardan korunmanın en etkili yollarından biri de dengeli ve yeterli beslenme olduğu gibi yeterli beslenmenin temeli de yeterli üretimden geçmektedir. Tarımsal üretimin yavaşlaması veya tamamen durması durumunda, temel besin ürünlerine erişim zorluğu, fiyat pahalılığı ve kıtlık gibi sorunlar ortaya çıkacak, bunların sonucunda da beslenme eksikliği ve açlığa dayalı ciddi sağlık sorunları ve hatta ölümler ile karşı karşıya kalınacaktır. Covid-19 salgını ile mücadelede gerekli tüm çalışmaların yapılmasının yanında, Tarım ve Gıda alanında olası risklerin öngörülerek gerekli tedbirlerin alınması, sektörünün sürdürülebilirliğine, salgınla mücadelenin başarı ile sonuçlanmasına ve ulusal güvenliğimize büyük katkılar sunacaktır.

Ancak bir tarafta üretime olan ihtiyaç diğer tarafta artan salgın nedeniyle; başta işgücü kayıpları, lojistik sektöründe yaşanacak olası aksaklıklar, tarımsal girdi ürünleri (gübre, ilaç, tohum v.b.) tedarikinde yaşanan sorunlar, ithalat ve ihracattaki aksamalar, spekülatif hareketler ve stokçuluk, üreticilerin düşen gelirleri ve sağlık yönünden oluşacak problemlerin tümünün tarımsal üretim üzerine oluşturduğu baskı bu dönemde daha yakından hissedilecektir. Dolayısı ile salgın nedeni ile bugüne kadar yaşanan tüm bu gelişmeler göz önünde bulundurularak, ülkemiz açısından salgın sonrası oluşabilecek gıda güvencesi sorununa yönelik tedbirlerin bir an önce alınması gerekmektedir.

Tarımsal Üretim ve İç Piyasaya Yönelik Alınması Gereken Önlemler

Gıda güvencesini sağlamak için acil olarak yapılabilecekler bakıldığında; özellikle bu dönemde, yem, gübre, tohum ve bitki koruma ürünleri üretim ve tedarik zinciri kesintiye uğramamalıdır. Çiftçinin gübre, tohum, ilaç, yem, mazot, elektrik vb. girdi maliyetlerini düşürücü ya da destekleyici tarımsal

üretimi artırmaya yönelik tedbirler alınmalıdır. Kırsal alanda yaşayan nüfusunuzun yaş ortalaması yaklaşık 55 olup, tarımsal üretimde çalışan nüfusun çoğunluğu yaşlılardan oluşmaktadır. Koruyucu tedbirlerin alınması ve sosyal mesafe kuralına uyulması şartı ile tarımsal faaliyetlerde çalışacak olanlar için sokağa çıkma yasağı (65 yaş üstü ve 20 yaş altı ve olası diğer yasaklarda dahil) uygulanmamalıdır.

İhtiyaç analizi yapılarak, öncelikle ekim alanları ve ürün desenleri belirlenmeli, desteklemeler ile üretim teşvik edilmelidir. Her ne sebeple olursa olsun ekilmeyen tüm alanlarda, ihtiyaç doğrultusunda planlanan ürünlerin ekimi yapılmalı, bu amaçla devletin hüküm ve tasarrufunda bulunan boş kamu arazileri de değerlendirilmelidir. Mülkiyet sorunlarının bir an önce çözülerek küçük aile işletmeciliği yapan çiftçileri de koruyucu, üretime teşvik edici ve sürdürülebilirliklerini sağlayan destekleme modelleri geliştirilmelidir. Mera alanlarının ıslahı hızlandırılmalı, mera alanları içerisinde kalan vatandaşa ait araziler mera alanı içine dahil edilip vatandaşa başka bir yerden hazine arazisi verilmeli böylece meraların bütünlüğü korunmalıdır. Uzun süreli dış ticaret risklerine karşı, depolama imkanı olan ürünler stokta tutularak arz güvencesi sağlanmalı, halkımızın dengeli ve yeterli beslenmesi için gerekli olan gıda maddeleri ve miktarları belirlenmelidir. Halihazırda arzında sorun olacağı değerlendirilen ürünler için bir an önce üretim planlaması yapılarak, üretimi teşvik edilmelidir.

Tarımdan en önemli iş gücü mevsimlik işçilerdir. Mevsimlik işçiler daha çok güneydoğu illerinden tarımsal üretimin yoğun olduğu illere sezonluk olarak gitmektedirler. Ayrıca Karadeniz bölgesinde fındık ve çay tarımında Gürcü işçiler gibi sınır ülkelerden gelen iş gücü de sektöre uğrayacaktır. Bu işçilerin üretim bölgelerine gidişlerinde gerekli kolaylık sağlanmalıdır. Mevsimlik işçilerin insan yaşamına uygun yerlerde konaklaması ve yeterli temiz suya ulaşım imkanı Valilikler öncülüğünde sağlanmalıdır.

Bakanlık tarafından, il ve ilçe bazlı olarak yerelde üretimi mümkün olan tüm ürünler için üreticilerin teşvik edilmesi, öncelikle il düzeyinde ihtiyacın yerel imkânlarla sağlanmasının hedeflenmesi ve üretim için gerekli fide, fidan, tohum, yem, gübre vb. girdilerin özel idare kaynakları da dikkate alınarak tedariki için gerekli çalışmaların yapılması önemlidir. İhtiyaç duyulması halinde üreticilere bazı desteklerin nakdi değil aynı olarak verilmesi üzerinde gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Bakanlığımız tarafından yürütülen "Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Projesi" kapsamında kurulan organize sanayi böl-

gelerinin bir an önce bitirilmesi ve başta büyükşehirlerimizin “Kendi Kendine Yeten Şehirler” haline getirilmesi önem arz etmektedir.

Ülkemizde üretilen gıda ürünlerinin ortalama %25-30'u kayıp ve israf edilmektedir. Ülkeler açısından, güvenilir ve yeterli gıdaya sahip olmanın ne kadar stratejik öneme sahip olduğunun çok daha net anlaşıldığı bu günlerde, israfa yönelik gıda kayıplarını en düşük seviyeye indirecek projeler geliştirilmeli, bu konuda kayıp ve israfı engellemeye yönelik eğitim seferberliği başlatılmalıdır.

Çiftçilerimizin Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifi ve diğer özel bankalara olan borçlarının faizsiz şekilde ertelenmesi, bütün çiftçilerimizin enerji giderleri ile sulama birliklerine yapılacak ödemeleri bir yıl faizsiz ötelenmelidir.

Tarım ve Orman Bakanlığı İl/İlçe Müdürlükleri, Ticaret Bakanlığı ve yerel yönetimlerin iş birliği ile her türlü stokçuluğun ve fiyat artışlarının önüne geçilmelidir. Bu amaçla hali hazırda toptancılık yetkisi olanlar dışında yeni kişilere toptancılık yetkisi verilmemeli, Bakanlık izni olmadan meyve ve sebze ticareti yapılmasına müsaade edilmemeli, hallerin daha uzun süreler açık kalması, ürünlerin kayda alınarak hal esnafı tarafından markete sevki mümkün kılınmalıdır.

Yetiştiricilerin üretimini, ürün işleyicilerin ise ham madde ihtiyacını garanti altına alan sözleşmeli üretim modeli uygulamasının geliştirilmeli ve aksayan yönleri ıslah edilmelidir. TMO, Tarım Kredi Kooperatifleri ve ESK benzeri piyasa müdahale kurumları aracılığı ile üreticiye alım garantisi verilmeli ve sözleşmeli üretim yapan üreticilere gübre, ilaç, tohum, fide vb. gibi tarımsal girdilerini karşılaması amacı ile avans ödemeleri yapılmalıdır.

Toplu tüketim yerlerinin kapanması, beraberinde tüketimin azalmasını getirmiştir. Bu süreçten en çok Turizm sektörünün etkilendiği düşünüldüğünde, et ve et ürünleri ile süt ve süt ürünlerine talep azalması beklenmektedir. Talebin azalması ile birlikte besicilerimizin kesime gelen hayvanlarını daha uzun süre beslemeleri gerekecek, bu durum hem et kalitesinin düşmesine hem de ilave yem tüketimi dolayısı ile maliyetlerin yükselmesine sebep olacaktır. Et ve Süt Kurumu marifetiyle besicilerimizin arz fazlası hayvanları değerinde alınmalı ve üretilen et ve et ürünlerinin uygun fiyattan halka arzı sağlanmalıdır. Büyükşehirlerde ve birkaç ilimizde uygulanan kontrollü giriş ve çıkışlar dolayısı ile çiğ sütün toplanması ve taşınmasında oluşacak aksaklıkların önüne geçilmesi ve üreticilerin mağdur olmaması için gerekli önlemler alınmalıdır. Hayvancılık

sektörünün ayakta kalabilmesi için ESK üzerinden piyasaya müdahale edilmeli ve üretim maliyetleri baz alınarak oluşturulacak fiyatlar üzerinden alım garantisi verilmelidir.

Özellikle küçükbaş hayvancılık meraya dayalı olarak yapılmaktadır. Aynı şekilde arıcılık faaliyetleri de gezginci arıcılar vasıtasıyla sürdürülmektedir. Göçerlerin ve gezginci arıcıların hareketlerinde her türlü kolaylık sağlanmalı, konaklama yerlerinde uygun altyapı temin edilmeli, temiz suya erişim imkanları sağlanmalıdır.

Koruyucu hayvan sağlığı hizmetleri aksamadan yürütülmeli, Bakanlıkça yürütülen programlı aşı kampanyaları aksamadan yürütülmelidir. Aşı kampanyasında görev alan veteriner hekim ve yardımcı sağlık personeline yönelik her türlü sağlık tedbiri alınmalıdır. Veterinerlikte kullanılan aşı ve ilaçların tedarik zincirinde yaşanacak aksamlar önlenmeli, olabilecek fiyat artışlarına karşı hayvancılık ile uğraşan çiftçiler desteklenmeli, beşeri ilaçlarda olduğu gibi aşı ve ilaçların fiyatları devlet tarafından tespit edilmelidir.

Tarımsal Ürünlerin Dış Ticaretine Yönelik Alınması Gereken Önlemler

Ülkemizin tarım ve gıda ürünlerine ait 2019 yılı dış ticaret verileri incelendiğinde; En çok ihracat yapılan ülkelerin sırası ile Irak, Almanya ve İtalya olduğu, en çok ithalat yapılan ülkelerin ise Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Brezilya olduğu görülmektedir. AB'nin en önemli tarımsal üreticileri İtalya, İspanya ve Fransa ve yine tarımsal ürün ihracatında Dünyanın en büyük ikinci ülkesi olan Hollanda karantina tedbirleri nedeni ile tarımsal üretimde çok büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Dolayısı ile Ülke olarak bir taraftan iç piyasa için gerekli tarım ürünleri ihtiyacını karşılayacak tedbirler alırken diğer taraftan da salgın sonrası dış ticarete meydana gelebilecek değişimleri ön görüp, eksik yanlarımızı tamamlayacak, avantajlı yönlerimizi de fırsata dönüştürecek projeler geliştirmeli ve üretimimizi bu yönde planlamalıyız. Dolayısı ile, tarımsal üretim ve ürün stok planlamalarımızı yaparken, Dünya genelinde ve AB ülkeleri arasında tarımsal üretimde söz sahibi olan ve salgının etkilerinin en yoğun hissedildiği, ABD, Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya, Ukrayna, İtalya, Fransa, Almanya, İspanya ve İngiltere gibi ülkelerde yaşanan süreci çok yakından takip etmeli, bu ülkeler tarafından tarımsal ürünlere yönelik dış ticareti sınırlandıran gümrük ve kota kısıtlaması gibi kararları karşılık tedbirler almalıyız.

Bu amaçla, stok fazlası ürün harici tarımsal ürün ihracatı geçtiğimiz üretim sezonunda patates ve soğanda uygulandığı gibi ön izne tabi tutulmalıdır. Aksi halde söz konusu ürünler daha yüksek fiyatlar ile yurt dışına ihraç edilecek ve bu durum ülkemizde gıda fiyatlarının artmasına ve kendi vatandaşlarımızın alım gücünün yeterli olmaması nedeni ile yeterli ve dengeli beslenememesine neden olacaktır. Ayrıca hububatta Rusya'nın olası yasaklarına karşı hazırlıklı olunması gerekmektedir. Özellikle örtü altı üretime uygun ürünler için seracılık faaliyetlerinin desteklenmesi ve maliyetlerinin düşürülmesine yönelik ilave desteklemeler gündeme alınmalıdır. Bu alanda ihracat amaçlı ihtiyaç fazlası (yaş sebze, meyve) ürünler oluşturularak, İthal ettiğimiz (yağlı tohumlu bitkiler, pamuk) ve diğer ikamesini yeterince sağlayamadığımız ürünlerin ithalatına karşılık, bu ürünlerin ihracatına izin verilmelidir.

Sonuç

Sonuç olarak her şeyden öte bugün içinde bulunduğumuz zor şartlara ilave olarak gelecekteki üretimin de garanti edilmesi için üretici gelirlerinin azalmasından dolayı üretimden çekilme veya üretimi azaltma riskinin yönetilmesi için destekleme modelleri ve yeni metodolojiler üzerinde çalışılmalıdır. Bu amaçla, 2019 yılına göre tarımsal nüfusumuzu koruyucu hatta artırıcı önlemler almalı, ekilebilir tüm arazilerimizi prosedürlere takılmadan kayıt altına almalı ve üretime kazandırmalı, tarımsal üretimi çiftlikten çatala anlayışı ile desteklemeliyiz. Yani tarımsal üretimin tedarik zinciri bozulmayacak şekilde üretim, işleme, nakliye, depolama ve parkende sektörlerinin tamamını kapsayıcı destekleme modelleri geliştirmeliyiz.

Bu zor günler elbet geçecektir. Bir an evel toplumdaki panik havasını dağıtmalı, toplumsal bilinçle hareket etmeli ve gıda güvencemizi sağlamaya yönelik adımları atmamızdır. Salgın sonrası kıtlık hatta açlık gibi daha büyük problemler ile karşılaşmamak için ülke olarak el ele vermeli, daha çok çalışmalı ve tarımsal üretimi aksatmamalı hatta artırmalıyız. Toplum olarak tüm sorumluluğu kamu kurumlarının sırtına yüklemek yerine vatandaş olarak "Biz Bize Yeteriz Türkiyem" anlayışı ile hareket edip; başta su olmak üzere doğal kaynaklarımız üzerinden elde edilen enerji ve gıda maddelerini israf etmemeliyiz. Ülkemizin bu savaştan en güçlü şekilde ve "Gıda Egemenliğini" sağlamış bir ülke olarak çıkabilmesi için hep birlikte çalışmalı ve birlikte başarmalıyız.